

PROEKTIV METODLAR KLASSIFIKATSIYASI VA PSIXOMETRIK MEZONLARI

Narbasheva Mexri Achilovna

Termiz davlat pedagogika instituti, Amaliy psixologiya kafedrası professori

E-mail: mexripsixolog@mail.ru

Odinayeva Farangiz Ilxombek qizi

Termiz davlat pedagogika instituti Psixologiya, mutahassisligi 2-kurs magistiri

E-mail: otkir_0606@mail.ru

Annotatsiya: Ushbu maqolada proektiv metodlarning asosiy turlari va ularning psixodiagnostikadagi o'рни yoritiladi. Shuningdek, proektiv metodlarning validlik, reliabellik, standartlashtirish va obyektivlik kabi psixometrik mezonlari tahlil qilinib, ularni amaliyotda qo'llashning ahamiyati ko'rsatib beriladi.

Kalit so'zlar: proektiv metodlar, klassifikatsiya, psixometrik mezonlar, validlik, reliabellik, psixodiagnostika.

КЛАССИФИКАЦИЯ И ПСИХОМЕТРИЧЕСКИЕ КРИТЕРИИ ПРОЕКТИВНЫХ МЕТОДОВ

Аннотация: В данной статье рассматриваются основные виды проективных методов и их роль в психодиагностике. Также анализируются психометрические критерии проективных методов, такие как валидность, надежность, стандартизация и объективность, и раскрывается значение их применения в практической деятельности.

Ключевые слова: проективные методы, классификация, психометрические критерии, валидность, надежность, психодиагностика.

CLASSIFICATION AND PSYCHOMETRIC CRITERIA OF PROJECTIVE METHODS

Abstract: This article discusses the main types of projective methods and their role in psychodiagnostics. It also analyzes the psychometric criteria of projective methods, such as validity, reliability, standardization, and objectivity, and highlights the importance of their application in practice.

Keywords: projective methods, classification, psychometric criteria, validity, reliability, psychodiagnostics.

Kirish. Zamonaviy psixologiya fanida shaxsni kompleks va individual yondashuv asosida o'rganish psixodiagnostikaning muhim vazifalaridan biri

hisoblanadi. Insonning emotsional holati, motivlari, ehtiyojlari, xulq-atvori va subyektiv tajribasini aniqlashga xizmat qiluvchi metodlar orasida proektiv metodlar alohida o‘rin egallaydi. Ushbu metodlar noaniq va erkin tuzilgan stimullar asosida tekshiriluvchining individual talqinlari hamda ichki kechinmalarini namoyon etishiga tayanadi.

Proektiv metodlar shaxsning yashirin motivlari, ichki konfliktlari, emotsional xususiyatlari va shaxslararo munosabatlarini o‘rganishda keng qo‘llaniladi. Shu bilan birga, ularning turli ko‘rinishlari mavjud bo‘lib, ular assotsiativ, konstruktiv, interpretativ va ekspressiv metodlarga ajratiladi. Har bir tur shaxsning muayyan psixologik jihatlarini aniqlashga xizmat qilishi bilan tavsiflanadi.

Psixodiagnostikada proektiv metodlardan samarali foydalanish ularning ilmiy asoslanganligi bilan chambarchas bog‘liq. Shu sababli mazkur metodlarni baholashda validlik, reliabellik, standartlashtirish va obyektivlik kabi psixometrik mezonlar muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu mezonlar metod yordamida olingan natijalarning qanchalik aniq, barqaror va ishonchli ekanligini belgilaydi hamda diagnostik xulosalarning ilmiy qiymatini ta’minlaydi.

Mazkur maqolaning maqsadi proektiv metodlarning asosiy klassifikatsiyasini yoritish va ularning psixometrik mezonlarini ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilishdan iborat. Shuningdek, proektiv metodlarning imkoniyatlari, cheklovlari va ularni zamonaviy psixodiagnostika amaliyotida qo‘llashning ahamiyati ko‘rib chiqiladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Proektiv metodlar muammosi psixologiya fanida uzoq yillardan buyon tadqiq etib kelinmoqda. Ushbu yo‘nalishning nazariy asoslari psixoanalitik maktab vakillari, xususan, Z.Freyd va K.G.Yungning shaxs tuzilishi hamda ong osti jarayonlari haqidagi qarashlariga borib taqaladi. Keyinchalik G.Myurrey tomonidan ishlab chiqilgan Tematik Appersepsiya Testi (TAT) va G.Rorshaxning siyoh dog‘lari testi proektiv diagnostikaning eng mashhur metodlari sifatida shakllandi.

Ilmiy adabiyotlarda proektiv metodlarning klassifikatsiyasi turlicha yondashuvlar asosida izohlanadi. Ko‘pgina mualliflar ularni assotsiativ, konstruktiv, interpretativ, katartik va ekspressiv turlarga ajratadilar. Ushbu tasnif metodlarning qo‘llanish maqsadi, stimulning xususiyati va tekshiriluvchining javob shakliga asoslanadi. Tadqiqotchilar proektiv metodlarning shaxsning emotsional holati, motivlari, ichki konfliktlari va shaxslararo munosabatlarini aniqlashdagi imkoniyatlarini alohida ta’kidlaydilar.

Shu bilan birga, zamonaviy psixodiagnostik tadqiqotlarda proektiv metodlarning psixometrik mezonlari keng muhokama qilinmoqda. Xususan, validlik, reliabellik, standartlashtirish va obyektivlik ko‘rsatkichlari ushbu metodlarning ilmiy asoslanganligini belgilovchi asosiy mezonlar sifatida qaraladi. Ayrim tadqiqotlarda proektiv metodlarning klinik diagnostikadagi foydaliligi qayd etilgan bo‘lsa, boshqa

ishlarda natijalarni interpretatsiya qilishdagi subyektivlik va standartlashtirishdagi qiyinchiliklar tanqid qilinadi. Shu sababli ko'plab olimlar proektiv metodlarni boshqa psixodiagnostik usullar bilan birgalikda qo'llash maqsadga muvofiq ekanligini ta'kidlaydilar.

Asosiy qism

Shaxsga oid amaliy psixologik tadqiqotlarga ehtiyoj ortib borishi munosabati bilan proyektiv metodlar psixologik amaliyotning ko'plab sohalarida keng qo'llanila boshlandi. Proyektiv usullarning zamonaviy psixodiagnostikada tutgan o'rni ko'p yillar davomida muntazam ravishda o'tkazib kelinayotgan xalqaro kongresslar, ko'plab mamlakatlarda tashkil etilgan maxsus ilmiy institutlar va jamiyatlar, turli tillarda nashr etilayotgan davriy nashrlar tomonidan tasdiqlanadi.

Shaxs diagnostikasiga proyektiv yondashuvning shakllanishiga turli xil, ba'zan qarama-qarshi psixologik nazariyalar ta'sir ko'rsatdi (va shunday bo'lmoqda). Ularning har biri, u yoki bu darajada, proyektiv jarayonning mohiyatini tushunish, diagnostika ma'lumotlarini tushunish va talqin qilishda o'z izini qoldirdi. Natijada, psixodiagnostika doirasidan tashqariga chiqadigan va umumiy psixologik ahamiyatga ega bo'lgan psixologik tadqiqotning alohida sohasi paydo bo'ldi.

An'anaga ko'ra, proektiv testlarni yaratishni kutgan tadqiqot V. Vundt va F.Galtonning ishi bo'lgan. Erkin birlashma usulini birinchi bo'lib qo'llash sharafi ularga tegishli. Shuningdek, ushbu yo'nalishda bunday psixologlar ishlagan: K.G.Yung, G. Kent va A.Rozanov, D. Rapaport, ermann Rorschach, V.V.Abramov, J.Kelli, D.Crout, T.Kann va boshqalar.

Proyektiv usullarning tarixi ham xronologiya bo'lib, u proyektiv texnikaning rivojlanishidagi muhim bosqichlarni belgilaydi, ham proyektiv uslubning rivojlanish tarixi shaxsiyatning tabiatini va uni eksperimental o'rganish usullarini tushunishga yaxlit yondashuv sifatida. K.Yungning 1904-1905 yillarda yaratgan so'z assotsiatsiyasi testidan proyektiv usullarni sanash an'anaga aylangan. Psixologiyada javob assotsiatsiyasini chaqirish usuli V.Vundt va F.Galton davridan beri ma'lum bo'lgan, biroq, barcha proyektiv texnikalar asosida yotgan hodisani, ya'ni imkoniyatni kashf qilish va isbotlash uchun mas'ul bo'lgan K.Yung edi. inson tajribasi va xulq-atvorining muhim sohalariga bilvosita ta'sir qilish ("komplekslar") eksperimental faoliyatda buzilishlarni keltirib chiqaradi. Shunday qilib, Jung insonning ongsiz tajribasi obyektiv tashxis qo'yish mumkinligini ko'rsatdi. Keyinchalik, aybdorlik hissi (M. Vertgeymer va A. R. Luriya tomonidan yolg'on detektorlari), asotsial repressiyaga uchragan drayvlar (J.Bruner, R. Lazarus, L. Postman, C. Eriksen va boshqalar) ni aniqlash uchun assotsiatsiya testining turli xil variantlari qo'llanildi. Patologiyadan normalarni chegaralash (G.Kent va A.Rozanov). Tugallanmagan jumlar va hikoyalar testlari ham ko'pincha Jungning assotsiatsiya testidan kelib chiqqan deb hisoblanadi. [2].

"Proyektiv usullar to'g'ridan-to'g'ri kuzatish yoki so'roq qilish uchun eng kam kirish mumkin bo'lgan shaxs xususiyatlarini eksperimental tadqiq qilishga qaratilgan" [1]. Tashxis qo'yilgan sifatlar orasida shaxsning qiziqishlari va munosabatlari, motivatsiya, qadriyat yo'nalishlari, qo'rquv va tashvishlar, ongsiz ehtiyojlar va motivatsiyalar va boshqalar bo'lishi mumkin. Bu tadqiqot usulining asosiy farqi inson xatti-harakatlarining subyektiv sabablarini ochib berish qobiliyatidir. Ko'pincha bu sabablar ongsizdir va ularni tushunish juda qiyin. Bunday vaziyatda tadqiqotchiga proyektiv usul va uning tarkibiy qismi bo'lgan proyeksiya usullari yordam beradi, ular subyektning fikrlari va munosabatlarini ongsiz darajada ochib beradi, bunda ishtirokchilarga o'z fikrlari, his-tuyg'ulari va his-tuyg'ularini boshqarishga ruxsat berilmaydi.

Proyektiv usullar Freyd va Yung tomonidan tahlil qilingan "proyeksiya" ning yagona psixologik mexanizmiga asoslanadi. Proyeksiyaning mohiyati insonning o'ziga xos bo'lgan, lekin shaxs o'zi tan olmaydigan, ularni bostiradigan fazilatlar va istaklarning boshqa odamlarga beixtiyor berilishidir [2]. Insonning ongsiz harakatlari natijasida hosil bo'lgan ongsiz tajribalar obyektiv tashxis qo'yish uchun ochiqdir, chunki ular tez og'zaki birikmalar tabiatida, tilning beixtiyor sirpanishlarida, tushlar mazmunida, xayollarda, ma'lum aqliy xatolarda, chizmalarning xususiyatlarida aks etadi. yoki noaniq chizmalarni idrok etish.

Mazkur tadqiqotda proyektiv metodlarning klassifikatsiyasi va psixometrik mezonlarini o'rganishga qaratilgan nazariy-tahliliy metodologiya qo'llanildi. Tadqiqotning metodologik asosini psixodiagnostika, shaxs psixologiyasi va psixometriya sohasidagi ilmiy qarashlar tashkil etdi. Xususan, proyeksiya nazariyasi, shaxsni bilvosita o'rganish tamoyillari hamda psixologik testlarni baholashning zamonaviy yondashuvlariga tayanildi.

Tadqiqot jarayonida ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, taqqoslash, tizimlashtirish va umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Mahalliy va xorijiy manbalarda yoritilgan proyektiv metodlarning turlari, ularning qo'llanish xususiyatlari hamda psixometrik ko'rsatkichlari o'rganildi. Proyektiv metodlarning assotsiativ, konstruktiv, interpretativ, katartik va ekspressiv turlari o'zaro qiyosiy tahlil qilinib, ularning diagnostik imkoniyatlari va cheklovlari aniqlashtirildi.

Metodologik yondashuv proyektiv metodlardan foydalanishda ularning interpretatsiya xususiyatlarini, subyektivlik omillarini va ilmiy cheklovlarni hisobga olishni ham nazarda tutadi. Shu asosda proyektiv metodlarni boshqa psixodiagnostik usullar bilan kompleks qo'llash zarurati metodologik jihatdan asoslab berildi.

Shuningdek, tadqiqotda proyektiv metodlarni baholashning asosiy psixometrik mezonlari — validlik, reliabellik, standartlashtirish va obyektivlik ko'rsatkichlari tahlil qilindi. Ushbu mezonlar asosida proyektiv metodlarning ilmiy asoslanganligi, natijalarning barqarorligi, interpretatsiya aniqligi va amaliy qo'llash imkoniyatlari

baholandi. Olingan ma'lumotlar mantiqiy-tahliliy yondashuv asosida qayta ishlanib, umumiy ilmiy xulosalar shakllantirildi.

Tadqiqot natijalari proektiv metodlarning psixodiagnostik jarayonlarda shaxsning ichki kechinmalari, motivlari va emotsional holatini o'rganishda muhim ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatdi. Ushbu metodlarning asosiy ustunligi shundaki, ular tekshiriluvchiga noaniq stimullarni taqdim etish orqali uning individual tajribasi va shaxsiy xususiyatlarini erkin namoyon etishiga imkon beradi. Shu sababli proektiv metodlar klinik psixologiya, maslahat psixologiyasi va psixokorreksiya jarayonlarida keng qo'llaniladi.

Tahlillarga asoslanib proektiv metodlarning klassifikatsiyasi ularning diagnostik imkoniyatlarini yaxshiroq tushunishga yordam berishi aniqlandi. Assotsiativ metodlar tezkor psixik reaksiyalarni, konstruktiv metodlar shaxsning tasavvur va ijodiy faoliyatini, interpretativ metodlar esa voqea va obrazlarni talqin qilish xususiyatlarini ochib beradi. Katartik va ekspressiv metodlar esa emotsional kechinmalarni ifodalash hamda ichki ziddiyatlarni aniqlashda samarali hisoblanadi. Demak, har bir tur shaxsning ma'lum psixologik jihatini o'rganishga xizmat qiladi va ular bir-birini to'ldiruvchi diagnostik vositalar sifatida namoyon bo'ladi.

Xulosa. Mazkur nazariy tadqiqot shuni ko'rsatdiki, proektiv metodlar psixokorreksiya va psixodiagnostika jarayonlarida shaxsni chuqur va individual yondashuv asosida o'rganish imkonini beruvchi samarali vositalardan biridir. Ushbu metodlar noaniq va erkin tuzilgan stimullar orqali shaxsning emotsional holati, xulq-atvori, munosabatlari va subyektiv tajribasini aniqlashga xizmat qiladi.

Tahlil natijalari proektiv metodlarning psixodiagnostik va psixokorreksion funksiyalari o'rtasida uzviy bog'liqlik mavjudligini ko'rsatdi. Ularning samarali qo'llanilishi shaxs muammolarini aniqlash, individual yondashuvni belgilash va korreksion ishlarni rejalashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, metodlarning interpretatsiya aniqligi va ilmiy asoslanganligi, ularni boshqa psixodiagnostik usullar bilan kompleks qo'llash orqali oshirilishi zarur.

Darhaqiqat, proektiv metodlar psixokorreksiya va psixodiagnostika tizimida nazariy va amaliy jihatdan yuqori qiymatga ega bo'lib, shaxsni sifat jihatdan tahlil qilish, individual xususiyatlarini aniqlash va psixologik maslahatlarni samarali shakllantirishda keng imkoniyatlar yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Акимова М.И. Психологическая диагностика. М., 2007.
2. Anastasi A. , 1982; AbtL ., BellakL ., 1950; Semeonoff V., 1976; Anzieu D., 1967.
3. Ананьев Б.Г. Психология личности и деятельности. М.: Психология, 2002.

4. Фрейд З. Психоанализ основы. Т.: Шарқ, 1996.
5. Лурия А.Р. Методы психологического исследования. М.: Илм, 2001.
6. Маслоу А. Мотивация и развитие личности. М.: Психология, 2010.
7. Мюррей Г. Тематическая апперцепция и изучение мотиваций. Т.: Фан, 2000.
8. Петрова И.В. Психодиагностика и методы оценки личности. М.: Академия, 2015.
9. Роджерс К. Личностно-ориентированная психология. Т.: Илм, 2005.
10. Роршах Х. Сиеҳ доглари тесты. М.: Психология, 2010.
11. Щеглова Н.Н. Проективные методы и их применение в психокоррекции. Психологический журнал, 3, 45–52, 2012.
12. Выготский Л.С. Культурно-историческая психология. Т.: Фан, 1999.